

ZAMONAVIY O'YINCHOQLARNI BOLA PSIXIKASIGA TA'SIRI

Abdulxaqov Nodirbek Otabek o'g'li
Qo'qon Universiteti Iqtisodiyot va ta'lim
fakulteti psixologiya yo'nalishi talabasi,
Hamidullayev Faxriddin
Qo'qon Universiteti o'qituvchisi

Annatsiya: Ushbu maqolada zamonaviy o'yinchoqlarning bola psixikasiga ta'siri, bolalarga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi o'yinchoqlar va bolani stress, qo'rquv holatiga tushiruvchi omillar tadqiqot va so'rovnoma orqali yoritib berilgan hamda bola psixikasini ijobiy tomonga o'zgartirish uchun tavsiyalar berib o'tilgan.

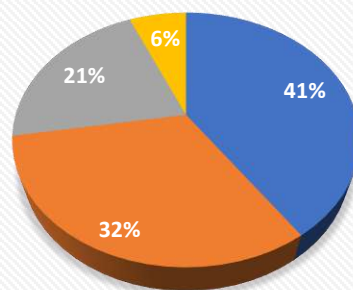
Kalit so'zlar: Psixika, stress, qo'rquv, material, motiv, potensial, dissonans, detailing, tasavvur, jamiyat, individ.

Bolalarning hissiy dunyosining shakllanishini o'yinchoqlarsiz tasavvur qilish qiyin. Ular bolaga o'z his-tuyg'ularini aks ettirishiga va dunyoni kashf etishi, hamda o'zini anglab yetishiga imkon beradi. Bolalarni o'yinlarsiz tasavvur qilishning iloji yo'qligi bois hech qanday o'yin ham o'yinchoqlarsiz tashkil etilmaydi. O'yin va o'yinchoqlar bolaning atrof-muhit haqidagi fikrlarini aniqlashtirishga, aks ettirishga va uning tasavvurini rivojlantirishga yordam beradi. O'yin, bolalarning mustaqil faoliyati bolani tarbiyalash va o'qitish jarayonida shakllanganligi, ularning inson faoliyati tajribasini o'rganishiga hissa qo'shadi. O'yin bolalar hayotini tashkil etish shakli sifatida juda muhim ro'l tutadi, chunki u bolaning ruhiyatini, psixikasini va uning shaxsiyatini rivojlantiradi. O'yin va o'yinchoq ajralmas ya'ni bir biriga uzviy bog'liqdir. O'yinchoq o'yinni hayotga olib kelishi mumkin, va o'yin ba'zan o'yinchoqni rivojlantirishni talab qiladi. O'yinning motivi jarayonning o'zida yotadi. O'yinga bo'lgan qiziqish o'yinchoq ya'ni uning bola uchun jozibadorligi bilan belgilanadi. Bu esa o'yinchoq uchun muhim talab bo'lib, uni bolaning mustaqil, tashabbuskor faoliyati uchun materialga aylantiradi. Tashqi tomondan ularning rangi bezovta qilmasligi kerak. Agar o'yin xonasida shakllar, miltillovchi narsalar va ranglar ustun bo'lsa. Bolaning psixikasi bardosh bera olmaydi. Shu bois o'yinchoq uchun asosiy talab har bir yosh davrlarining yangi o'sishi va rivojlanishi samarali bo'lgan faoliyat turlarining tarqalishiga imkon berishdir ya'ni yoshga oid masalalarini hal qilishdir. Shunday qilib, o'yinchoqdagi asosiy psixologik talab bolaning yoshga mos keladigan faoliyatini faollashtirish imkoniyati, bu quyidagilar bilan taminlaydi; bola uchun o'yinchoqlarning jozibadorligi, bu o'yinning motivatsion asosini belgilaydi, belgilarning to'liqligi, yetarliligi va ochiqlikligi, o'yin harakatlarining rivojlanayotgan potentsialini yaratish; o'yinchoqning operatsion imkoniyatlari, bolaning mustaqil harakatlarini ta'minlaydi.

Zamonaviy o'yinchoqlarning hammasi ham yomon emas. Axir, hatto eng yaxshi xalq ertaklarida ham yaxshi qahramonlar jang qiladigan va g'alaba qozonadigan salbiy ro'llari mavjud. Qo'rqinchli o'yinchoqning ma'nosi bolani qo'rquvini yengishga o'rgatishdir. Bunday qo'rquv o'yinchoqning o'zi kabi shartli va oldindan aytib bo'ladigan bo'lishi kerak. Zamonaviy o'yinchoqlarning yana bir muammosi shundaki, ularning tashqi va ichki tarkibi aniq bog'liqlikka ega emas. Masalan, "super qahramon" "nazoratchi" bilan kurashganda, ular faqat kiyim rangi va ko'krak nishoni jihatidan farq qilishi mumkin. Yoki jirkanch hayvon mehribon va shirin jonzo'tga aylanadi. Bunday nomuvofiqlik kichkina bolalarda dissonansni keltirib chiqaradi, yaxshi va yomon o'rtasidagi, yaxshilik bilan yomonlik o'rtasidagi chegara yo'qoladi. Qo'rqinchli o'yinchoqlarning zarari, ayniqsa bola "o'z yonida" o'ynay boshlasa, jazosiz o'yinlarda yomonlik qilishiga imkon bersa juda katta. Bu holda, bolani axloqiy tarbiyalashga ko'proq e'tibor qaratish, u bilan ko'proq muloqot qilish, bolalarning yaxshi kitoblarini o'qish va shafqatsiz filmlar va teleko'rsatuvlarni ko'rishni cheklash

kerak. Detailing nafaqat yirtqich hayvonlar uchun, balki umuman zamonaviy o'yinchoqlar uchun ham muammo. Ilgari bolalarda ko'zlar o'rniga tugmachalar bo'lgan paypoq qo'g'irchoqlari ishlab chiqarilgan va bu o'yinchoqlar eng sevimli o'yinchoq bo'lgan. Bolaning o'zi yo'qolgan tafsilotlarni, qo'g'irchoqning xarakterini va uning tarixini o'ylab, tasavvur qilgan. Ba'zida zamonaviy qo'g'irchoqlarni tirik odamlardan ajratish qiyin chunki ularning tanalari, kiyimlari va yuzlari aniq hissiyotlarga ega bo'lib, ular juda mohirlik bilan ishlab chiqilgan. Bu yerda "o'ylash" uchun hech narsa yo'q. Agar o'yinchoq mashhur multfilm yoki kitobning qahramoni bo'lsa, unda hikoya qilishning iloji yo'q. Ko'pincha bola o'ynaydi, multfilmdagi epizodlarni yangi narsalarni qo'shmasdan takroran takrorlaydi. Bu chaqaloqning tasavvurini rivojlantirishga salbiy ta'sir qiladi. Zamonaviy o'yinchoqlarni ishlab chiqaruvchilar haridorlarni qiziqtirishi uchun an'anaviy odob-axloq normalariga mos kelmaydigan g'ayrioddiy mahsulotlarni ishlab chiqaradilar. Ko'rinib turibdiki, psixikasi hali to'liq shakllanmagan bola, o'yinchoqlarni etarli darajada baholay olmaydi, ba'zida kattalarni hayratga soladi. Misol uchun: Barbie qo'g'irchoqi haqida ko'rinishidan, zamonaviy o'yinchoqlar orasida ular juda zararsiz ko'rinadi. Barbi xunuk emas, umumiy qabul qilingan axloq me'yorlariga zid kelmaydi. Shunga qaramay, ko'plab psixologlar ota-onalarni bolalariga ushbu o'yinchoqni sotib olishdan ogohlantirmoqda. Nima uchun deysizmi? Avvalo qo'g'irchoqlar o'yinida, ayniqsa kichik bolalar uchun, asosiysi bu g'amxo'rlikning, muloyimlikning namoyon bo'lishi. Bunday o'yinlar qizlarni onalik uchun eng erta tayyorgarlikdir. Barbie qo'g'irchoqi bolaga o'xshamaydi va uni parvarish qilish va unga g'amxo'rlik qilish istagini keltirib chiqarmaydi, qizlarda onalik instinktini rivojlantirmaydi. Bundan tashqari, bu qo'g'irchoqlar juda realdir, ammo ularning yuzi va tanasining nisbati buzilgan haddan tashqari katta ko'zlar, juda uzun oyoqlar, juda nozik bel. Zamonaviy jamiyat tashqi ko'rinishning bu turini deyarli intilish uchun namuna sifatida tan olganligi sababli, bunday qo'g'irchoqlar bilan o'ynaydigan qizlarning aksariyati o'zlarining tashqi ko'rinishlaridan noroziligini keltirib chiqaradi. Shuning uchun ham biz psixologlar ota-onalarga farzandini dunyo qarashiga va psixikasiga salbiy ta'sir o'tkazmaydigan o'yinchoqlarni harid qilishni tavsiya berib qolamiz. Zamonaviy o'yinchoqlarni harid qilishda eng birinchi o'yinchoqning sifati yoki hajmiga qarab emas balki, farzandimizning jinsi va yoshiga qarab olishni maslahat beramiz chunki, hozirgi rivojlanayotgan zamonimizda har bir jins vakili va yosh davrlari uchun yetarli darajada o'yinchoqlar mavjud shunday ekan bizdan talab qilinadigon narsa bu farzandimiz yoshiga to'g'ri keladigon o'yinchoqni tanlash holos. Biz aynan shu masala bo'yicha tadqiqot o'tkazishga qaror qildik va "Zamonaviy o'yinchoqlar haqida fikringiz" so'rovi ostida turli hil yoshdagi insonlar bilan suxbatlashdik va natija quyidagicha;

"Zamonaviy o'yinchoqlar haqida fikringiz"

■ Salbiy ■ Ijobiy ■ Harid qilmaydi ■ Ahamiyatsiz

Tatqiqotimiz natijalari shuni ko'rsatadiki 41% inson zamonaviy o'yinchoqlar haqida salbiy fikirda. Sabab: o'yinchoqlarning ayrimlari milliyligimizga va haqiqatga oz bo'lsada yaqin kelmasligiga hamda yosh bolalarni fikirlashi, kelajagi uchun salbiy ta'sir ko'rsatayotganini ta'kidlab o'tishdi. 32% insonlar esa bunday qarashlardan yiroqda chunki, ular bu turdagi o'yinchoqlarni bolaga ta'siri yo'q chunki zamonaviy o'yinchoqlar farzandimning fikirlash doirasini hamda tasavvurini rivojlantirishga yordam beradi deb hisoblashadi. 21% insonlar zamonaviy o'yinchoqlarni harid qilmasliklarini, farzandi uchun o'zlari yangilik yaratgan holda, o'z qo'llari bilan tikib, yasab berishlarini ta'kidlashdi. 6% insonlar uchun esa nafaqat zamonaviy o'yinchoqlar balki boshqa o'yinchoqlar ham ahamiyatsiz bo'lib chiqdi. Bu 6% insonlar qaysi turdagi o'yinchoq bo'lmasin ularning hech birini farzand sog'ligi yoki tarbyasi uchun salbiy ta'sir ko'rsatmaydi chunki bularning hammasi ota-onaga bog'liq deb hisoblashadi.

Men bu tadqiqot natijalaridan hulosa qilgan holda o'yinchoq turli xil zaharli moddalardan tayyrlangan bo'lmasligi, o'tkir hidsiz va bolaning qiziqishi va yoshiga mos kelishi kerak deb o'ylayman. O'yinchoq olishda tavsiyalar: Bola o'yinchoqni qisimlarga ajrata olishi va yig'a olishi kerak. Bolaning qiziqishlariga mos kelishi, o'yinchoq qo'rquv, jirkanish, tajovuz va shu kabi tuyg'ularni yuzaga keltirmasligi kerak. Eng muhimi bir yoshgacha bo'lgan chaqaloqlarga o'yinchoq harid qilayotganda chaqaloqni hali katta hajmli narsalar bilan o'ynay olmasligini hisobga olish kerak. Go'daklik davrida individda hayotni "so'rish" yo'li bilan o'rganish ustunlik qiladi shunday ekan turli hil bezaklarga va zararli moddalarga ega bo'lgan o'yinchoqlarni harid qilish tavsiya berilmaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Vigotskiy, O'yin va uning bolaning psixologik rivojlanishidagi roli. L.S. Vigotskiy. Psixologiya masalalari. 2006 yil.
2. A.N. Leontyev. Psixologiya masalalari. 2006 yil.
3. Savka L. Zamonaviy o'yinchoqlar dunyosidagi bolalar va kattalar. Maktabgacha ta'lim. 2000 yil.
4. Muxina V.S. O'yinchoq bolaning psixologik rivojlanishining vositasi sifatida. Psixologik masalalar. 1988 yil.
5. T.P. Avdulova. O'yin psixologiyasi. 2018 yil.
6. Kiselev N. Bolalar o'yinlari va o'yinchoqlarini psixologik-pedagogik ekspertiza va baholash mezonlarini joriy etish to'g'risida. Maktabgacha ta'lim. 1999 yil.
7. Smirnova E. O'yinchoqlar: ularning sifatini qanday baholash kerak. Maktabgacha ta'lim. 2005 yil.